

Ha az 1955-ben, tehát 63 éve újraindult Soproni Szemle egyes számait lapozzuk és figyelünk a borítólap belső oldalának szerkesztőségi adatokat tartalmazó soraira is, feltűnhet, hogy a folyton változó nevek között két állandó mégis van!

Az egyik, az alapító Heimler Károly, aki érdemeire tekintettel, kegyeleti okokból szerepel mindig az első helyen. A másik pedig Domonkos Ottó, aki az 1955-ös, összevont első-második számtól máig, szilárd tagja a szerkesztőségnek, illetve a szerkesztőbizottságnak. Folyóiratunk jelenlegi szerkesztőségének tagjai azzal szeretnék köszönteni az idén kilencven esztendőes Domonkos Ottót, hogy számos kérdésüket eljuttatva hozzá, visszatekintésre kérik. Elevenítse fel a több mint hat évtized emlékeit, melyeket ő láthatott és tapasztalhatott, de amik jellegüknél fogva, soha nem voltak publikusak. Mára viszont az idő az emlékeket történelemmé avatta.

Kíváncsiak lennénk, hogyan működött a Szerkesztőség Csatkai Endre főszerkesztősége alatt?

Csatkainak viszonylag könnyű dolga volt az első néhány évben, mert a lap régi folyamának megszűnése (1944) és új folyamának indítása közötti bő évtizedben sok íróasztal fiókjában gyűltek fel Sopron történetével kapcsolatos anyagok. Ha nem is kész cikkek – bár olyanok is voltak –, de adatgyűjtések, melyekről ő és a levéltári kollégák tudtak, s fel lehetett kérni a szerzőket a feldolgozásra, biztos helye és gyors megjelentetési fóruma lett a tanulmányoknak. Közben és később pedig a népes szerkesztőbizottság tagjai szervezték a szerzői gárdát helyben és a fővárosban egyaránt. Csatkainak a topográfiai munkája miatt kiterjedt szakmai kapcsolatai voltak a pesti kollégákkal, főleg miután a belvárosi műemléki kutatásokba az Országos Műemléki Felügyelőség munkatársai is bekapcsolódtak. Cikkekben tehát, mint főszerkesztő nem szűkölködött, említette is, hogy főszerkesztősége idején 170 új munkatársa volt a folyóiratnak. Ha pedig a különféle rovatokban mégis hiány mutatkozott volna – rövidebb közleményekből például –, akkor a saját, korábbi anyaggyűjtéseiből mindig ki tudta tölteni az űrt. Áttekintve a Környei-féle, két részletben megjelent Csatkai bibliográfiát láthatjuk, milyen bőséges és szerteágazó adattömeeggel dolgozott.¹

¹ Környei Attila: Csatkai Endre irodalmi munkássága. 1–2. Soproni Szemle 25. (1971), 66–75.; 145–165.

Mennyi diplomáciai érzékre volt szüksége Csatkainak ahhoz, hogy a nagy létszámú szerkesztőség erősen eltérő egyéniségű tagjaival és számos szerzőjével, zökkenőmentesen együtt tudjon dolgozni? Volt erre módszere?

Igen, megvolt a módszere, már ha az emberi és szakmai tekintélyt „módszernek” lehet nevezni. Elsősorban jó természetű, segítőkész, konfliktuskerülő ember volt, ami nagy előnyére szolgált. Ezen túl, hírét, nevét és szakmai rangját már a két világháború között megalapozta, s azért, hogy már akkor nem kaphatta meg az annak megfelelő városi állást, csakis az embertelen politikai viszonyokat okolhatjuk. A város vezető értelmiségeinek elismerését és támogatását mi sem bizonyította jobban, mint az érdekében fogalmazott munkaszolgálat alóli mentesítési kérelem, amit egy korábbi cikkben megismerhettünk.² Amikor azután 1945-ben visszatért a munkatábor poklából, nem volt kérdés, hogy a városi múzeum élére kerülve az őt megillető pozíciót elfoglalja és szakmai tekintélyét tovább öregbítse. Az azt követő munkás évek tudományos csúcsát jelentette a műemléki topográfia megjelentetése, a kultúrpolitikai elismerésnek pedig az érte kapott Kossuth-díj társadalmi súlya.³ A tovább bővülő emberi hátteret és támogatást a városban az a „tanítványi kör” jelentette, melynek kialakulása magántanítványokból, művészettörténet és néprajz iránt érdeklődő regőscserkészekből már a háború előtt megindult. Ez folytatódott a háború után, tehetséges fiatalok (gimnazisták és egyetemisták), kezdő egyetemi és kutatóintézeti kutatók felkarolásával, kvázi önképző körbe való bevonásával. Ezek az emberek az ötvenes évek közepére már olyan pozíciókba kerültek, ahonnan Csatkait és a Szemle ügyét pártolni tudták – gyakorta saját tanulmányokkal, vagy pályatársaiktól kért cikkek közvetítésével. De voltak „tanítványok” fővárosi intézményekben is, így a Szemle kapcsolatai messze elértek. Neveket ne említsünk, mert vége-hossza nem lenne a felsorolásnak.

A mindenkori városvezetés mennyire tartotta fontosnak, mennyire tekintette szívügyének a Szemle sorsát? Milyen forrásai voltak a Szemlének, s hogyan alakult a kiadás helyzete az évtizedek alatt?

A város az újraindulástól kezdve a magáénak érezte és vallotta a folyóiratot és a kiadás teljes költségét fedezte, még az akkori magas példányszámok mellett is. Érvényes volt ez a Szemle „különkiadványaira” szintén, melyekből számos jelent meg önálló füzetként az évtizedek során. A városi költségvetésből azokat is finanszírozták. Nem akármilyen rangot jelentett egy vidéki városnak, amely akkor már megyeszékhelyi rangját is elveszítette, hogy ilyen tudományos színvonalú folyóirattal büszkélkedhetett. Ennek a támo-

² A 23 nevet tartalmazó névsort közli *Varga Imréné*: „...öt évtizeden át támogatóm és pártfogóm voltál ...” Két tudós ember, Házi Jenő és Csatkai Endre barátságának kialakulása levelezésük tükrében. 450., In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): *Tanulmányok Csatkai Endre emlékére*. Sopron, 1996, 443–456.

³ *Csatkai Endre – Dercsenyi Dezső* (szerk.): *Sopron és környéke műemlékei*. Budapest, 1953. (2. jav. bőv. kiad. 1956).

1. kép. A „Kézművesség – népművészet” című állandó kiállítás rendezésének hajrájában. (1989. október)

gatásnak a folyósításában Bognár Dezső tanácselnöknek múlhatatlan érdemei vannak! Az újraindítás lelkes hónapjaiban sikeres előfizető gyűjtő akciók is voltak, amelyekben nem csak intézmények könyvtárai, de magánszemélyek (tanárok, idegenvezetők, város-történet iránt érdeklődő értelmiségiek) is támogatták az előfizetésükkel a Szemlét. A gyárak, üzemek, de főleg a szolgáltató vállalatok hirdetésekkel helyezték el a lapban, ami biztos bevételt jelentett.

A korai idők szerkesztőségének névsorát áttekintve úgy tűnik, többen nem tudományos érdemeik miatt kerültek a testületbe, hanem a politikai ellenőrzés okán. Valóban „komisszárok” voltak?

Igen, de ez a korszak légkörében természetesnek számított. Elsősorban az „évfordulós” időszakokban volt ez téma. A legjobb példája ennek a Tanácsköztársaság 1959-es évfordulója körül támadt „vihár” volt, ami után hét pártemberrel „erősítették meg” a szerkesztőbizottságot! De erről részletesen, nevek említésével írtam a jubileumi számban, ott érdemes utánanézni.⁴ Később aztán, néhány év alatt Csatkai „átállította” a Szemle oldalára a delegáltak némelyikét, köztük a városi tanács akkori elnökét, Erdély Sándort

⁴ Domonkos Ottó: A Soproni Szemle 50 éve. Soproni Szemle 59. (2005), 3–26., különösen 24–26.

is. A legegyszerűbben úgy lehetett védekezni az ilyen direkt irányítás ellen, hogy az igények bejelentéséhez szerzőket és megfelelő színvonalú, szakmailag lektorált cikkeket is kértünk. Arra is volt példa, hogy az ipari üzemek vezetői közül a szerkesztők közé küldött műszakiakat felkértünk saját vállalatuk történetének megírására, mondván ki más lenne illetékes erre, mint a szakemberek. Dicséretükre legyen mondva, született is néhány színvonalas üzemtörténeti közlemény.⁵ Arra is emlékszem, hogy a pártiskolai tanárok közül munkásmozgalom-történeti tanulmányokat talán csak Papp Istvántól kaptunk. Szerencsére, ebben a témában Környei Attilának a brennbergi kutatásai eredményeiből írott cikkei, illetve a munkásmozgalom-történeti tanulmányai minden szakmai és politikai kritikát kiálltak.⁶ A hetvenes években a politikai légkör enyhülésével mérséklődött ez a nyomás is. Mollay Károly főszerkesztősége idején már lehetőségünk volt Trianon kényes témájához is „hozzányúlni” –, igaz csak Burgenland kérdésében, a soproni népszavazás kapcsán.⁷

Sem Csatkai, sem Mollay nem forogtak a politikában, hogyan tudtak így lavírozni a folyóirat szakmai/tudományos érdekeinek védelmében?

Mint mondtam, a tudós munkatársak segítségével, akik nagy szakmai tekintélynek örvendtek. Csatkainak például feltétlen támogatója volt Gyulay Zoltán, az egyetem olajipari tanszékének vezetője, aki a saját területén olyan elismertségnek örvendett, hogy még az elhíresült MAORT perben sem tudták vád alá helyezni, pedig akkor a cégnél vezető pozícióban volt. Ugyanígy Tárczy-Hornoch Antal, Vendel Miklós, s a többiek is, akik elkerültek az egyetem egy részével Sopronból, de tartották a kapcsolatot és olyan szakmai tekintélyt adtak a szerkesztőség „tudós” felének, amit a politika végül is nem tudott zátonyra futtatni.

Csatkai halála után (1970. március 12.) volt egy pár hetes időszak, amikor „illetékes helyen” nem volt egyértelmű döntés a következő főszerkesztő személyéről. Valószínűleg megkérték Tárczy-Hornoch Antalt, hogy tájékozódjon, tárgyaljon és tegyen javaslatot a kérdésben. Történt egyik napon, hogy Tárczy telefonon magához kéretett és előadta azt az elképzelést, hogy a város három vezető intézményének igazgatója (Domonkos Ottó, Hiller István és Horváth Zoltán) közösen vegyék át a Szemle főszerkesztését és kollektíve vigyék tovább a munkát. Meglepődtem, megköszöntem a bizalmat és a megtiszteltetést, de nyomban közöltem vele, hogy ebbe a felállásba én semmiképp nem tudok bekapcsolódni. Ennek egyrészt személyes és tudományos okai vannak, másrészt a múzeum előre

⁵ Ld. pl. *Fekete Ferenc*: Sopron textiliparának fejlesztési lehetőségei. Soproni Szemle 22. (1968), 97–112.; *Uő*: 50 éves a Soproni Pamutipar. 1922–1972. Sopron, 1972, 168. p., Soproni Pamutipar kiad.

⁶ *Környei Attila*: A brennbergi bánya és munkásmozgalom vázlatos története. Soproni Szemle 22. (1968) 193–229.; *Uő*: Az osztályharc néhány kérdése Sopron megyében a polgári demokratikus forradalom időszakában (1918. nov. – 1919. márc.) Soproni Szemle 23. (1969) 3–14.

⁷ Ld. pl. *Fogarassy László*: Bevezetés a burgenlandi kérdés forrásaiba és irodalmába. Soproni Szemle 25. (1971), 138–145.

látható fejlődése annyi terhet ró rám, hogy nem lenne kellő erőm a szerkesztéssel foglalkozni. Azon túl, az egészségemre is kell gondolnom. Harmadrészt pedig az a véleményem, hogy erre a funkcióra egymagában Mollay Károly volna alkalmas és illetékes. A régi Szemlénél kezdődött addigi munkássága, tekintélye, soproni ismeretei alapján én őt javasolnám főszerkesztőnek. Nem tudni, hogy a javaslatom milyen súllyal esett latba, de a megosztott főszerkesztőségéből szerencsére nem lett semmi.

Mollaynak pedig, miután rövidesen megkapta a kinevezését és Pestről szerkesztette a folyóiratot, az egyetem és az ott betöltött pozíciója, tudósi tekintélye adott olyan védelmet, melyet a helyi és megyei politika nem tudott kikezdeni. Szerencsére, addigra már a politikai légkör is enyhült, a dogmatikus vonal háttérbe szorult. Akkor már nem volt akkora szükség a „politikailag is elkötelezett” humán képzettségű szakemberek támogatására sem, a megjelentetett cikkek színvonala volt a legjobb védőernyő.

A bölcész főszerkesztők hogyan tartottak egyensúlyt a nagy tekintélyű, de esetleg „nehéz természetű” természettudós szerzőkkel?

Ezen a téren nem emlékszem konfliktusra szerzők és szerkesztők között. Egyrészt, a természettudósoknak megvoltak a saját szakterületük közvéleménye által kontrollált tudományos szaklapjai, ahol a témájukba vágó igazi szakcikkeiket publikálták. Ami kevés természettudomány a Szemlében megjelent, az témáját tekintve inkább kultúrtörténeti érdeklődésre tarthatott számot, nyelvezetét illetően pedig a népszerűsítő műfajhoz volt közelebb, így öröndetesen gazdagította és árnyalta a bölcész megközelítés esetleges egyoldalúságát. Ráadásul Csataki sokoldalúsága azt is jelentette, hogy ezeket a cikkeket mindenkor alapos olvasói és szerkesztői kritika alá vette.

Mikortól és miért kapott egyre fontosabb szerepet a szerkesztőségben Hárs József?

Az újraindításkor Csataki elérte, hogy a népes szerkesztőbizottság tagja legyen Kelényi Ferenc nyelvész, az Óvónőképző Intézet vezető tanára, aki mint a Szemle kitűnő olvasó-szerkesztője, 1975-ben bekövetkezett hirtelen haláláig szolgálta a folyóirat ügyét.⁸ Hárs József szerzőként 1966-ban tűnt fel a folyóiratban és 1976/1. számtól kezdve, Mollay Károly felkérésére ő vette át az olvasó-szerkesztői posztot. Ezt vitte 1997 végéig, azzal is kibővítve, hogy 1992-től titkár, olvasó- és technikai szerkesztő is lett, tehát néhány évig Mollay Károly „jobbkeze” a soproni munkában. Nem csoda, hogy sokan ilyen „mindezenként” emlékeznek rá, bizonyára Mollaynak is kényelmesebb volt, hogy csak egy emberrel kellett szoros kapcsolatot tartania. Sokat publikáló, szorgos, nagy munkabírású munkatárs volt, később a szerkesztőbizottságban segítette a lapot.

⁸ Kelényi mellett Hammler Lajos volt a technikai szerkesztő 1972-ig, ám akkor disszidált. Helyét Hiller István szerkesztőségi titkár vette át és vitte is 1991 végéig.

Emlékezete és véleménye szerint, a jeles főszerkesztők egyénisége, szakmai, stílusbeli, vagy emberi tulajdonságai rányomták-e a bélyegüket az egyes időszakok számaira? Például, a korábbi rovatszerkezet miként alakult ki Csatkai irányítása alatt, s miért formálódott át Mollay főszerkesztősége idején?

Igen, Csatkai szerkesztése alatt a Szemle „olvasmányosabb” volt, legalább annyira szólt a laikus olvasókhöz, mint a szakma szigorú képviselőihez. De ez csak a fogalmazásra, a cikkek nyelvezetére volt igaz, a hitelesség és a tudományos színvonal akkor sem csorbult. Talán azért volt ez így, mert Csatkai nem csak tudós kutató, de jó tollú hírlapi publicista is volt, aki a két háború között, megélhetési okokból, soronként tíz fillér javadalmazásért, a városi lapokban publikálta rövid, kultúrtörténeti tárgyú cikkeit – szorgos levéltári kutatásai „melléktermékeit”. A fentebb már említett életmű-bibliográfiában ennek érdemes utánanézni! Nagy gyakorlata volt tehát komoly témákról egyszerű fogalmazásban írni, amire a Szemle első idejében szükség is volt, amikor pl. a belvárosi helyreállításokat hátráltató régészeti és építészeti kutatások elhúzódását kellett a közvélemény előtt indokolnia. A Csatkai által kialakított rovatszerkezet is ezt tükrözte, a rövidebb, helytörténeti témákkal foglalkozó írások is a helyi olvasóközönség megnyerését szolgálták.

Mollay ezt az „egyszerűséget” néha tréfásan szóvá is tette. Tény, hogy az ő főszerkesztői ideje alatt változott a Szemle stílusa. Sokkal szárazabb, „tudományosabb” lett a tanulmányok szövege és a terjedelmi arányok is a „főcikk” javára változtak. Ám ez összefüggésben állt azzal is, hogy a hasonló szerepű és tartalmú országos és regionális folyóiratok is a „tudomány nyelvén” fogalmazott tanulmányokat várták a szerzőiktől.

Ezzel összefüggésben, az időben előre haladván, az évfolyamok tipográfiai megjelenése miért lett egyre igénytelenebb?

Semmi szándékosság nem volt ebben. Kétségtelen, hogy az újraindulás idejének a számai grafikai megjelenésükben, a rovatfejek képzésében, a képanyag válogatásában igényesebbek és szebbek voltak, mint a 15–20 évvel későbbi évfolyamok. Ez egyrészt a művésztörténész Csatkai ízlését is dicséri, másrészt ne feledjük, hogy őneki rendelkezésre állt a múzeum gazdag grafikai és fotóanyaga, nem csak a szerzők által szállított képanyagra kellett szorítkoznia. Másrészt, a soproni nyomda technikai színvonala is folyamatosan romlott, a szerény költségvetés miatt a jobb minőségű papírra sem telt. Ez a régi szerkesztőségnek is folyamatos gondot okozott, de tenni ellene nem tudtunk.

Mikor találkozott először a Soproni Szemlével, a folyóiratban megjelent cikkeivel?

Amikor Sopronba kerültem 1952-ben és kezdtem beletanulni a város történetébe, akkor vettem kezembe a folyóiratot, egyetemistaként nem ismertem. Párhuzamosan történt ez azzal, hogy Csatkaitól is kaptam muzeológiai, művésztörténeti és építészettörténeti „különórákat”, mert hamar kiderült, hogy a betegségem miatt az egyetemi anyagból kimaradásaim voltak. Csatkai ezeket beszélgetésekkel, városi séták során tett magyará-

2. kép. Az „Isten áldja a tisztas ipart” című ünnepi kötet átadásának alkalmából rendezett ebéden.
(1998. augusztus)

zatokkal, könyvek, cikkek kijelölésével és ajánlásával folyamatosan pótolta. Akkor folyt a műemléki topográfia első kiadásának összeállítása, amiből rengeteget tanultam anyagismeretben és szerkesztési ismeretekben is. Hasonlóképp a megjelent kötet akadémiai vitájából, ahol bizony a szakma nem kevés irigységgel és kicsinyes szőrszálhasogatással próbálta a kötet érdemeit csorbítani ...

Milyen érzés volt kezdő muzeológusként és a szerkesztőség legifjabb tagjaként helyet kapni a tekintélyes testületben?

Érdekes idők voltak az újraindulás előtti hónapok. Független, 27 éves fiatalember voltam, sokat beszélgettem Csatkaival azokban a hetekben is, amikor már lehetett tudni, hogy a folyóirat elindul, de a korábban kijelölt Peéry Rezsőt a visszaerősödő doktriner politika nem engedte a főszerkesztői székbe. Akkor a régi emberei Csatkainak félhivatalosan megemlégtették, hogy szóba jött jelöltként a pozícióra. Ő viszont erősen hezitált, mondván

nem akar szembe kerülni sem Peéryvel, sem az általa alkalmasnak tartott Mollay Károlylyal. Mivel Peéryt a szociáldemokrata múltja miatt félreállították, Mollay pedig vonakodott és úgy nyilatkozott, hogy az adott körülmények között ő Pestről nem tudja vállalni a főszerkesztői munka felelősségét (bár ambíciói már a régi Szemlénél is voltak), patthelyzet alakult ki. És akkor, egy ilyen múzeumkerti beszélgetésen arra vettem a bátorságot, hogy azt mondtam Csatkainak, ha senki nem vállalja el a főszerkesztői pozíciót, hát elvállalom én! Nincs ugyan szakmai múltam és tudományos tekintélyem, sem szerkesztői tapasztalatom, de ha csak ezen múlik a Szemle újraindulása, akkor valakinek ezt meg kell tennie. Az, hogy ő a mindenki által respektált tudományos múltja, kandidátusi címe és a Kossuth-díja adta tekintély ellenére sem vállalja a pozíciót, az tarthatatlan! Hogy ezen a furcsa kijelentésen megütődött, vagy meglepődött-e, nem tudom, de tény, hogy végül elvállalta a megbízatást. Az, hogy magával vitt a szerkesztőségbe, részéről korábban kezdett, tudatos politika volt. Mint igazgató, úgy kezelte minket Nováki Gyulával, a múzeum akkori régészével, mint az adjunktusait, és ha városi párt, vagy állami vezetőhöz ment hivatalos ügyben tárgyalni, egyikünket, vagy másikunkat legtöbbször magával vitt és mindenről tájékoztatást is adott.⁹ Nem volt tehát meglepő, hogy a szerkesztőségbe is bekerültem. Annál inkább, mert korábbi minisztériumi kapcsolataimat is felhasználva, akkor már erősen szorgalmaztam a múzeum belvárosi bővítését, nevezetesen a Lábasház megszerzését, kisipar-történeti raktárrá és kiállítássá való átalakítását. Beadványokat írtam és olyan körökben mozogtam, ahonnan a Szemle szerkesztői is kikerültek.

Volt-e, s ha igen, milyen mértékű befolyása a folyóirat tematikájának meghatározására, esetleges bővítésére?

Nem volt ilyesmire szükség, a folyóirat – főleg az első időkben – igen széles körből kapta és közölte a cikkeket, a történettudomány minden fő ága és segédtudománya képviselve volt. A néprajzi szakirány cikkeit adta nekem Csatkai átnézésre és véleményt kért róluk, ugyanígy a régészeti cikkeket Novákinak továbbította átolvasásra. Hasonló módon dolgoztak a szerkesztőbizottság nagy tekintélyű tagjai is, akiknek a véleményét mindenki respektálta. Külső lektorok felkérésére, írásos vélemények beérkezésére én nem emlékszem. Ha voltak, azokat a főszerkesztő kaphatta.

Kik voltak a kedvenc szerzői, akiknek a cikkeit a legszívesebben gondozta?

Valójában nem szerzőkhöz ragaszkodtam, hanem a témák között voltak számomra kedvesek! Esősorban a város, illetve városszerkezet fejlődését feltáró régészeti kutatások érdekeltek, melyeket a belvárosban, időnként több helyszínen is, külső kutatók folytattak, de leletanyaguk hozzánk került és tapasztalataik itt csapódtak le. Ugyanilyen érdeklődéssel vártam a műemléki feltárások egyes épületekre, épületegyüttesekre vonatkozó eredmé-

⁹ Ezen túl, a tanácsi választások alkalmával a körzeti tanácsstagjelölt mellé is beprotezsált „összekötői” státusba, később ugyanígy a Hazafias Népfrontba, tehát a közéleti szerepvállalásunkat is ösztönözte.

nyeit, ezek társadalomtörténeti tanulságait. Ezek azután kapcsolódtak a múzeumhoz, a múzeumi kollégák munkájához, például a polgárlakások rekonstrukciója Askercz Éva kutatásaihoz, vagy a széplaki tájházak berendezése a néprajzi gyűjteményhez.

Ezen túl, nagyon szívesen dolgoztam Dávidházy Istvánnal, aki kitűnő cikkeket írt a posztósok céhének történetéről és általában a posztóiparról. Bár nem szerkesztettem, de érdeklődéssel olvastam Kovács József László cikkeit. Hasonlóképp Mollay írásait, akinek az eredményeit módszertani megoldásai miatt is tiszteltem. Horváth Zoltán 19. századdal foglalkozó cikkeit igen fontosnak tartom, és a molnárokkal, a malmok történetével foglalkozó kutatásait is –, bár ezek önálló kötetben jelentek meg.

Milyen emlékezetes alkalmak voltak, amikor sikerült meggyőzni egy-egy szerzőt, hogy írjon a Soproni Szemlébe?

Szívesen emlékszem arra, amikor a hatvanas évek első felében az Evangélikus Egyház gyűjteményében ráleltünk az addig lappangó Lackner-rézmetszetek pusztulásnak indult lemezeire, s a készülő új állandó kiállításunk gazdagítására sikerült a Konvent képviselőivel korrekt megállapodást kötnünk, hogy restaurálás fejében bizonyos darabokat kölcsönkapunk, illetve a grafikai anyagukból is felhasználhatunk. Akkor nekem (más kutatások miatt) már kapcsolatom volt Rózsa György művészettörténésszel, a Nemzeti Múzeum metszetgyűjteményének illetékes szakemberével. Megemlítettem neki az anyagot és azt a lehetőséget, hogy feldolgozhatná ezt a Soproni Szemle számára és összeismerttettem Csatkai Endrével. Igen jóemberi és szakmai kapcsolat alakult ki közöttük, aminek eredményeként megszületett az a kétrészes, rendkívül alapos tanulmány, ami a Lackner életmű kutatásának egyik fontos pillére lett.¹⁰

Szerzőként melyik saját írása áll legközelebb a szívéhez?

Elsőként az újrainduló számban megjelent cikkemet említeném a soproni gombkötőről, melyben megmutatkozott az a céh- és kézműipar-történeti irány, melyet azután egész életemben követtem. Fontosnak tartom még a hatvanas években megjelent pásztorművészeti tárgyú tanulmányomat, ami a népművészetben elterjedt ábrázolások előképeivel foglalkozott. Azután az Anyaház utolsó nagy kiállításának az ismertetését, ami Mollay Károly nagyvonalúságának hála, először több részletben a Szemlében jelent meg és mint a folyóirat tizenhetedik különiadványa, lett az állandó kiállítás katalógusa.¹¹ Sajnos, a folyóiratba szánt cikkekből, a terjedelmi korlátok miatt csak kisebb lélegzetű témákat lehetett feldolgozni, ez pedig olyan kutatások esetében, ahol a forrásközlés és értelmezés is lényeges, erős korlátokat jelentett.

¹⁰ Rózsa György: Lackner Kristóf a rézmetsző. 1–2. Soproni Szemle 25 (1971), 194–207.; 312–322.

¹¹ Domonkos Ottó: A soproni gombkötők céhszabályzata 1633-ból. Soproni Szemle 9. (1955), 112–119.; *Uő*: Sopron megye pásztorművészete. 1. Soproni Szemle 16. (1962), 124–134.; *Uő*: Sopron megye pásztorművészete. 2. Soproni Szemle 17. (1963), 41–51.; *Uő*: Kézművéség – népművészet. 1–3. Soproni Szemle 48. (1994), 1–32.; 105–137.; 233–265.

3. kép. A Szt. Mihály templom üstdobjainak tanulmányozása közben, a templom sekrestyéjében (2010 nyarán)

Emlékszik-e olyan esetekre, a folyóirat egy-egy olyan számára, amikor konfliktusok terheltek a szerkesztői munkát? Szakmai, emberi, vagy esetleg politikai gyökерűek voltak-e ezek az ellentétek?

Politikai konfliktusokról melyek a szerkesztőbizottság szakmai beállítottságú részének életét keserítették, fentebb már esett szó, egyes emberek közötti ideológiai ellentétről nem tudok. Hasonlóképp nem emlékszem emberi gyarlóságból eredő konfliktusra sem.

Szakmai konfliktus az én szerkesztői területemen előfordult, amikor egy reformkori mezőgazdasági szakmunka faksimile kiadását úgy ismertette az egyik tudományszak

képviselője, hogy nem tájékozódott kellő alapossággal más tudományszakok (agrártörténet és néprajz) szakirodalmában, melyekben az illető szakmunka szemináriumi kötelező olvasmány volt! Ezért azután az illető mű ismertségéről és használatáról téves megállapításokat tett, amit megfelelő körültekintéssel el lehetett volna kerülni. Sajnos, ez csak a folyóiratszám megjelenése után derült ki, ami a főszerkesztőt is kínosan érintette, hiszen a kéziratot valamiért nem futtatta át a szokásos szerkesztési láncon. Botrány nem kerekedett, de a rossz érzés megmaradt.

Milyen adminisztrációja volt a Szemle szerkesztésének? Voltak évfolyamokra bontott iratcsomók? Őriztek a kéziratokon kívül lektori véleményeket, szerkesztői javaslatokat?

A szerkesztéssel kapcsolatos iratok a főszerkesztőnél és a szerkesztőségi titkárnál gyűltek össze. Csatkai a szerkesztést az oktatási osztály egyik irodájában álló íróasztalánál végezte, az iratok ott voltak elzárva. Azok egy része valószínűleg levéltári őrizetbe került, találkoztam is körülbelül négy-öt doboznyi régi anyaggal, amikor az ötven éves jubileumi cikkemhez kutattam. Más része továbbra is ott maradhatott, mert az az iroda és asztal még Hárs József titkári és olvasó- illetve technikai szerkesztői tevékenységi idejében is megvolt. A Mollay Károlynál képződött anyag szintén levéltári kezelésbe került és kutatható, az időrendbe is volt rakva, de iktatókönyvre nem emlékszem. Ha Csatkai magániratai között maradt Soproni Szemlére vonatkozó anyag (amire kicsi az esély), akkor az a múzeum helytörténeti anyagába kerülhetett, erre vonatkozólag ott lehetne tájékozódni. Annak igen kicsi a valószínűsége, hogy bárki szerkesztőbizottsági tagnál maradt kint dokumentum, az iratmozgás erre csekély esélyt adott.

Mennyire használta a Soproni Szemle szakmai bázisaként a Soproni Múzeumot?

Mindenkor két módon kapcsolódtak a muzeológusok a Szemléhez. Egyrészt, az egyéni ambícióiknak megfelelően publikációs fórumot jelentett mindenkinek a folyóirat. Volt aki folyamatosan szállította a cikkeit, másokat noszogatni kellett a munkahelyről vagy a szerkesztőségből, de a lap mindig nyitva állt a szaccikkre és az intézmény működésével kapcsolatos közérdekű információk, vagy ismertetések számára. Másrészt, a korábbi szerkesztőbizottságban, később a szerkesztőségben és a mellé szerveződött tanácsadói testületként működő szerkesztőbizottságban is jócskán voltak és vannak múzeumi munkatársak, a Csatkai teremtette hagyományok tovább élnek. Arról se feledkezzünk meg, hogy a régi nyomdatechnikával nyomott Szemle kliséanyaga a múzeum gyűjteményébe került. A múzeum fotótára és grafikai gyűjteménye viszont, kimeríthetetlen kincsbányája a folyóirat illusztrációs igényeinek. De a múzeum is profitál a Szemle tekintélyéből! Tucatnyi külföldi cserepartnernek fizettük elő a folyóiratot, viszonzásul olyan értékes kiadványokért, melyek beszerzésére egyébként soha nem lett volna lehetősége a könyvtárunknak. Az összefonódás tehát igen-igen erős.

A város tudományos, közgyűjteményi, vagy művelődési intézményei (egyetem, főiskola, múzeumok, levéltár, könyvtár, művelődési ház, pártiskola, TIT, stb.) ambicionálták-e, hogy részt kapjanak a folyóirat szakmai arculatának meghatározásában?

Egy ilyen esetre emlékszem konkrétan, amikor az újraindulás idején a pártbizottság kijelölte a delegáltjait, akik a szerkesztésre és a tartalomra felügyeltek. Ennek a gárdának az ellensúlyozására hozta Csatkai a szakemberekből kiválasztott munkatársakat, akik a tényleges munkát végezték. Ezen túl, a felsorolt intézmények munkatársai egyénenként tartottak kapcsolatot a folyóirattal, „hivatalos” kapcsolatra én nem emlékszem sem a korábbi, sem a későbbi időben.

Van-e alapja annak a városi legendának, hogy Csatkai Endre annak idején azért szorgalmazta a „Helytörténész Asztaltársaság” alapítását, hogy a Szemlének helyi szerzőgárdát biztosítson/neveljen?

Tudomásom szerint nincs alapja, olyannyira nincs, hogy emlékeim szerint az Asztaltársaság nem is Csatkai életében alakult, hanem utána egy évvel. Csatkainak a Kitaibel Pál Természettudományi Asztaltársaság újraélesztésében volt elismert szerepe.

A Helytörténész Asztaltársaságot szerintem Szita Szabolcs kezdeményezésére alapítottuk 1971-ben. Ő hívta össze a városi KISZ-Bizottság Papréten volt székházába az előkészítő megbeszélést. Többen voltunk, helytörténettel, munkásmozgalom történettel foglalkozók, köztük Horváth Zoltán, Környei Attila és mások. Emlékszem, „taktikai szempontból”, előrelátóan azt javasoltuk, hogy a pártbizottságról is hívjunk meg három, munkásmozgalommal foglalkozó embert, s ezzel kvázi legalizáljuk a „szervezkedést”. Ezek a tagok azután elmaradoztak néhány ülés után, egyedül Szita Szabolcs maradt, aki Csatkai-tanítvány lévén, amúgy is tagja volt a Szemle körül szerveződött szakemberi gárdának. A koncepciót páran dolgoztuk ki, szervezeti mintaként a Kitaibel Asztaltársaság szolgált. Az igaz a legendából, hogy a Szemle szorosabban vett szerkesztői és szerzői gárdája jelentette a Helytörténészek Baráti Körének a gerincét és hozzájuk csatlakoztak a helytörténet iránt érdeklődő, elkötelezett amatőrök. Akikre hirtelen emlékszem, hogy ebből a körből a folyóirat szerzőgárdájába is bekerültek, Dávidházy István és Hárs József voltak, ők hosszan és igen aktívan vettek részt a munkánkban. Az alakuló névsort meg lehet keresni a jegyzőkönyv múzeumi adattárban őrzött első kötetében és össze kellene hasonlítani a szerzői névsorokkal.

Mi az, amit az évek során hiányolt a Szemléből és mi az, ami jelenleg is hiányzik belőle?

Amit sajnállok, hogy elmaradozott, az a városban történt fontosabb kulturális események, kiállítások említése és rövid ismertetése – a város kulturális közéletének a krónikája. Azután az „üzemtörténetek” elmaradása. Ezek a gyárak jórészt meg is szűntek, féltő, hogy teljes feledésbe merülnek egy idő után. Néhányról – köztük a jelentősebbek voltak a GySEV, a Gázgyár, a Vasgyár, a Selyemgyár, stb. – születtek alapos és részletes írások, de sok kisebb nyom nélkül elmúlhat.

Mit tart a Soproni Szemle legfőbb sajátosságának, értékének?

A várostörténet olyan részletproblémáinak a publikálását és vitafórum biztosítását, mely kérdések formájában már a topográfiában szerepeltek, de a megoldásukat csak a későbbi levéltári, régészeti, vagy építéstörténeti kutatások jelentették. Ilyenek voltak a város nevé-ről, annak kialakulásáról folytatott polémiák, a római városfal, a vörös sánc és a középkori városfal építésének és egymásra építésének mikéntjét tisztázó tanulmányok, a „Löovervita”, a bánfalvi Mária Magdolna-templom körüli ásatások eredményeinek a publikálása, és hasonlók. Ezek olyan eredmények, melyek a Szemle nélkül nem biztos, hogy a szélesebb, helyi közvélemény elé kerültek volna. Az újabb törekvések közül igen hasznosnak tartom azoknak az interjúközléseknek a sorát, melyek az emlékezetben megőrzött történelmet is a Szemlébe hozták. Ezek az adatok sem a sajtóban, sem levéltári forrásokban nem maradtak volna meg, így viszont a folyóirat átmenti azokat az utókor számára.

Miben látja másnak a történeti illetve helytörténeti folyóiratok feladatát manapság, mint 60 évvel ezelőtt?

Ami szerintem a legfontosabb volt és maradt is, hogy a helyi közvélemény számára hiteles információval szolgáljanak ezek a folyóiratok a rég- és közelmúltjukat illetően. A forrásanyag tisztelete, a megfelelő forráskritika és a tudományos igényű feldolgozás az, ami a helyi folyóiratokat a gyorsan avuló napi sajtó és az ilyen-olyan, divatos „fesztiválok” fölé emeli –, ezt kell megtartani, ha lehet erősíteni. A hiteles tudáson alapuló lokálpatriotizmust és az arra épülő, legendáktól mentes nemzettudatot kell megteremteniük. Ezen túl, rendkívül hasznos lenne, ha ez a hiteles tudásanyag az idegenforgalomba is bekerülne, az útikönyvek friss kiadásaiiban is szerepelne. Elsődlegesen el kellene érni, hogy az idegenvezetők képzésére és továbbképzésére szolgáló segédletek és tanfolyamok használják a helytörténetírás friss eredményeit.

A Szerkesztőség tagjai büszkéek arra, hogy Domonkos Ottónak a magyar tudományos sajtó történetében párját ritkító szerkesztői tevékenysége éppen a Soproni Szemle kiadásához kapcsolódik. Köszönjük több mint hat évtizedes odaadó munkáját, amelyre múzeumigazgatói feladatai és nemzetközileg elismert kutatásai mellett is mindig szakított időt. Kívánjuk, hogy minél tovább segítse tanácsaival, figyelmével folyóiratunk megjelenését!